

Павле Драгичевић*

Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм историје

ПОВЕЉА КРАЉА ТВРТКА II ТВРТКОВИЋА ДУБРОВНИКУ КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ПОВЕЉЕ СВОЈИХ ПРЕТХОДНИКА

На Милодражи, 21. август 1421.

Сажетак: У раду се анализира повеља босанског краља Твртка II Твртковића којом су Дубровчанима потврђене и загарантоване трговачке привилегије и споразуми склопљени са претходним босанским владарима. Повеља је издата одмах након Твртковог крунисања у августу 1421, али су дипломатски преговори између Дубровчана и босанског краља вођени током читаве те године. Рад садржи текст на старосрпском и превод на модерни српски језик, те неколико поглавља у којима се анализирају историјске околности настанка повеље, њен физички опис, дипломатичке особености, као и поглавља у којима се на сажет начин објашњавају личности и топоними који се помињу у овом документу. Значајан дио поглавља о дипломатичким особеностима документа посвећен је анализи формулара, односно утицају дубровачког дестинатарског концепта и ранијих уговора на њега.

Кључне ријечи: Босна, Дубровник, XV вијек, Твртко II Твртковић, повеља.

Историјске околности

Преговори око издавања повеље трајали су релативно дуго и изгледа да нису текли глатко. Дипломатске активности за исходовање потврда трговачких привилегија и различитих уговора ранијих босанских владара започете су још у вријеме када је постало јасно да Стефан Остојић губи подршку и да ће се Твртко II, уз помоћ крупне властеле, брзо домоћи власти. Радње за припрему посланства, које је требало да на босанском двору покрене разговоре по овом питању, започете су још

* Ел. пошта: pavled@teol.net

крајем 1420. године, пошто се из одлука Вијећа умољених од 24. јануара 1421. разабире да се тада расправљало о писмима са упутствима за дубровачке изасланике који су се већ налазили у Босни и који су тамошњим властима предочили захтјев за издавање повеље којом би се потврдили ранији споразуми.¹ Током марта и априла исте године преговори су били нарочито интензивни. Тада су преко дубровачких посланика Твртку II упућивана писма са захтјевима и молбама за потврђивање раније датих привилегија.² Ипак, нови краљ није био спреман да дубровачким молбама одмах изађе у сусрет, те је отезао са одговором, па су Дубровчани били принуђени да затраже посредовање војводе Сандаља Хранића. Сандаљево посредништво није се тицало само исходавања потврде раније додијелених дубровачких повластица, већ је у доброј мјери било потребно и због намјере владајућих из града под Св. Срђем да од војводе Радосава Павловића откупе његов дио Конавала са Цавтатом, пошто су Сандаљев дио не тако давно већ били купили. Према расположивим подацима, дипломатска мисија Николина Гундулића у Босни трајала је мјесецима. Вијеће умољених расправљало је другог априла 1421. о упутствима која је требало да буду упућена дубровачким посланицима у Босни, а двије седмице касније и о писму које је требало бити упућено Николину Гундулићу „изасланику код босанског краља“. Николинови извјештаји пристизали су у Дубровник, па је Вијеће умољених 8, 19. и 20. маја расправљало о писменом одговору и даљним упутствима за свог посланика на босанском двору.³ Крајем јуна Дубровчани су почели да изражавају забринутост у вези са позитивним исходом своје дипломатске мисије, па су 15. јула наложили Гундулићу да у Подвисоком сачека, вјероватно краљев, одговор у вези тражене повеље.⁴ Како одговор, очигледно, опет није био позитиван Николин је, по инструкцијама које је добио, затражио помоћ од војводе Сандаља. Неформални договор између Дубровчана и војводе Сандаља склопљен је крајем јула 1421. године у Конац пољу покрај Невесиња. Срж овог усменог договора познат је на основу Николинових писама датираних 31. јулом у Конац пољу, која су

¹ N. Jorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle* II, Paris 1899, 191; М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, Београд 1955, 29–30 (= исти, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 257–258) С. Ћирковић, *Историја Босне*, 248–250; Р. Џивковић, *Tvrtko II Tvrtković, Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 82.

² N. Jorga, *Notes et extraits*, 191–192; Р. Џивковић, *Tvrtko II Tvrtković*, 83.

³ N. Jorga, *Notes et extraits*, 189–192, 198.

⁴ Исто, 192.

пред Вијеће умољених стигла већ првих дана августа. У њима је стајало да је Николино добио Сандаљево обећање да ће, уколико краљ опет одбије дубровачке захтјеве, интервенисати на станку седмог августа.⁵ Босански војвода је одржао дато обећање. Десетак дана након одржаног станка, босански краљ, који је на станку вјероватно крунисан, издао је Дубровчанима дуго тражену повељу са потврдом ранијих привилегија, а у писмима од 27. августа⁶ Дубровчани се захваљују војводи Сандаљу али и Вукмиру Златоносовићу на уложеном труду и залагању за њих код босанског краља. Дубровчани су краљу Твртку, али и двојици напријед поменутих босанских војвода упутили крајем августа богате поклоне, а самом Николину, након што се послјеје успјешно окончаног посла вратио у Дубровник, указана је част да обавља дужност градског ректора за мјесец октобар.⁷

Опис повеље и ранија издања

Детаљан опис повеље дао је Грегор Чремошник.⁸ Исписана је црним мастилом у двадесет и два реда уставним типом ћириличких слова, на пергаменту италијанског начина израде, широког 54 цм и високог 22 цм. На ту висину треба додати и висину пликe од 6 цм, која прекрива сав неисписан простор испод текста повеље, као и доњи дио посљедњег исписаног реда у коме се налази потпис краља Твртка II Твртковића. Повеља садржи украсе у виду стилизованог инвокационог крста, висине око 7 цм, и иницијалног слова „Г“, високог око 4 цм. Слово је стилизовано помоћу двије паралелне црте које на прегибима формирају петљице, а додатно је украшено кружићима и цртицама. Сличним геометријским елементима стилизовани су и инвокациони крст, као и поједина слова потписа. Изнад првог и испод посљедњег реда текста повеље исцртано је читавом дужином реда по девет кривуља,

⁵ N. Jorga, *Notes et extraits*, 200.

⁶ У Пуцићевом издању писма су датирана 26. августом. Уп. DAD, *Lettere e commissioni di Levante I*, fol. 120r са М. Пуцић, *Споменици српски I*, 158–159.

⁷ М. Пуцић, *Споменици српски I*, XXI [Примјетбе извађене из службених књига]; N. Jorga, *Notes et extraits*, 200; М. Динић, *Државни сабор*, 35 (= исти, *Из српске историје*, 263). Р. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 83–84; М. Drmač, *Milodraž u srednjem vijeku*, Bosna franciscana 41 (Sarajevo 2014) 111–114, 127–128; N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* 6, Zagreb–Dubrovnik 2015, 335.

⁸ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM IV–V [1949–1950] (1950) 173–176.

које представљају додатне украсе на повељи. Употреба црвеног мастила, украси, готово правилни размаци између редова и лијепо изведена слова остављају релативно пријатан утисак, као и осјећај извјесне уредности. Повеља је овјерена viseћим печатом, који је за повељу причвршћен помоћу врпце која је сачињена од 50 двоструко предених нити свиленог конца блиједоружичасте боје. Печатна грудва је пречника 6 цм. Печатни симбол је окружен са двије кружне траке у којима је исписан текст: + **ПЕЧАТЬ ГОСПОДИНА КРАЛЯ БОСАНЬСКОГА ТВРЪТК** (вањска кружна трака) **И ТВРЪТКОВИЋА** (унутрашња кружна трака). Печатни симбол сачињавају кацига са спуштеним визиром, љиљанова круна, плашт, перјаница и удесно нагнут штит чије је поље подијељено на два једнака дијела помоћу дијагоналне пруге. На штитном пољу нема других хералдичких елемената, а висока перјаница дијели текст у унутрашњој кружној траци на два дијела.⁹ На полеђини повеље налази се више забиљешки на италијанском језику. Први запис гласи: „Poueglia de re Tuertcho confermazion de tute le altre poueglie quando fono ambadori a luy s(er) Nichulin M(arini) de Gondula et s(er) Michiel A(ndrei) de Sorgo“, испод којег је другим мастилом исписана година 1421, и ријеч „Registrata“ – забиљешка каснијег дубровачког канцелара Никше Звијездића, која свједочи да ју је преписао у посебан зборник у литератури познат и под називом *Codex Ragusinus*.¹⁰ Поред те ријечи стоји Никшина забиљешка која подсјећа на број 7, или ћирилично слово „з“ минускулног облика. Други запис гласи: „№ 7 del Pac. I., Stefano Tuertco conferma e ratifica tutti i privilegi dei suoi antenati concessi ai nobili Ragusei, 1421. agosto 18.“. Испод наведених забиљешки налазе се исписани бројеви „1058“ и „1065“(!), као и ознака „№ 231 an. 1421“. Повеља се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у оквиру фонда *Diplomata et acta* под ознаком „бечки број 1058“.¹¹

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, № 103, стр. 158–160; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, № 280, стр. 316–318;

⁹ Остале детаље око печата в. у G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 175–176; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 41–42.

¹⁰ Текст преписа налази се исписан на три странице у првој књизи архивске серије *Privilegi*, која је у литератури позната и по свом незваничном називу *Codex Ragusinus*. DAD, *Privilegi I*, fol. 47r–48r

¹¹ Издање повеље приређујемо на основу снимака које смо начинили током јула 2008. и јула 2009. и на основу фотографија које су нам за овај рад љубазно уступили колеге др Невен Исаиловић и проф. др Небојша Порчић, којима се овом приликом срдечно захваљујем.

С. Новаковић, *Законски споменици*, № 82, стр. 230–231 (изостављени протокол, аренга и есхатокол; у свом издању словне ознаке **ѡ**, **ѣ** и **ѧ** замијенио је са **о**, **шт** и **оу**); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, № 523 (оригинал) и 524 (Никшин препис), стр. 504–509.

*Текст***

+ Г[ОСПО]ДЪ С НЕБЕСЕ ПРЪЗРИ ВИДИТЪ СНИИ ЧЛОВИЧАСКИЕ И СЛИШАТИ ГЛАСА ВСѢХЪ СПВАЮЩИХЪ¹² НА НЪ ДРЪЖЕИ СЪБЛАСТЮ ВСѢ ТВАРЬ ИМЪ ЖЕ Ц(А)РИЕ ЦАРСТВЮЮТЬ И МЪЧИТЕЛИЕ ДРЪЖЕТЪ ЗЕМЛѢ. БОГЪ ЕДАНЪ ИСУСЪ ХРИСТОСЪ ВЪЧЕРИ И Д|2|анасъ тимъ же и ва вики избаврави с(вЕ)ТИЕ РОДИТЕЛИЕ И ПРАРОДИТЕЛИЕ КРАЛЕВЪСТВА МИ И ПРОСЛАВИ ИХЪ ПАЧЕ ВСИХЪ ЦАРЬ НА ЗЕМЛИ ЗЕМЛАНИХЪ И ПАКИ НА НЕБЕСИХЪ ВЪНЦИ СВѢТЛЪМИ ДКРАСИВѢ ИХЪ СА ВСѢМИ С(вЕ)ТИМИ ЋКОЖЕ НЕ СТАИЛА СЕ ЕСТЬ |3| ВЪ СЕИ ВЕСЕЛЕНОИ БЛАЖЕНАА НИХЪ ПАМЕТЬ. СД НИХЪ ЖЕ ПЛЕМЕНЕ И ДАЗЪ ИЗБРАНЪ ВИХЪ ИЗВОЛЕНИЕМЪ БОЖИМЪ И ПРИЧИСТЕЮ ЕГО МАТЕРЮ¹³ И МОЛИТВАМИ НИХЪ БИТИ МИ СТИФАНЪ¹⁴ ТВРЪТКО ТВЪТКОВИЋЪ¹⁵(!) МИЛОСТИЮ Б[о]ЖИМЪ КРАЛЬ БОСНИ |4| И К ТОМЪ ИЖЕ НЕ ДАЛЕЧЬ ОД НИХЪ ПЪТИЮ НА ПРАДНЪКЪ И ВА ДНЪКЪ СИН ЖЕ И НАСЛИДНИКЪ ИСТИНИ ОД СВЕТОГО НИХЪ КОРѢНЕ. ПОВЕЛИНИЕМЪ И¹⁶ СДОМЪ БОЖИМЪ ПРИЕМЪ ДРЪЖАВЪ КРАЛЕВЪСТА¹⁷(!) И СИДЕ НА ПРИСТО КРАЛЕВЪСТВ|5|А КАКО ЦАРЬ И ВЛАДИКА ВСЕМЪ СТЕЖАНИЮ С(вЕ)ТЪХЪ МОИХЪ ПРИРОДИТЕЛЪ ОДА ВСѢХЪ¹⁸ ПРИЕМЕ ЧАСТЬ И СЛАВЪ И ДАРИ МНОГИЕ. И ТОГДА ПРИДОШЕ ВА СЛАВНИ ДВОРЪ КРАЛЕВЪСТВА МИ ПОДВИСОКИ¹⁹ ПЛЕМЕНИТИ ОДНЕ СЛАВНОГА ГРА|6|ДА ДВБРОВНИКА ВЛАСТЕЛЕ ПОКЛИСАРИЕ КНЕЗЪ НИКЪЛИНЪ ГЪНДЪЛИЋ И КНЕЗЪ МИХО ГОРКОЧЕВИЋЪ С ПОЧТЕНИМИ ДАРМИ И С ЧАСТИМИ ОД РЕЧЕНОГА ГРАДА ДВБРОВНИКА, ВЛАСТЕШ И ОД ОПѢКИНЕ. ТИ РЕЧЕНИ ПОКЛИСАРИЕ НАСЪ ИС|7|КАШЕ, МНОГО СМИЛЕНО ПРОСИШЕ, ЗА ВСАКОЕ СВИТЕ И ЗАКОНЕ И СЛОБОДЪЩИНЕ РЕЧЕНОГА ГРАДА ДВБРОВНИКА КОЕ СЪ ИМАЛИ С ПОВЕЛАХЪ СА РЕЧЕНИМИ РОДИТЕЛИ И ПРАРОДИТЕЛИ НАШИМИ СА ГОСПОЦТВОМЪ

** Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

¹² Карано-Твртковић, Миклошич, Стојановић: *спвајуцихъ*.

¹³ Карано-Твртковић, Миклошич: *матерю*.

¹⁴ Миклошич: *Стефанъ*.

¹⁵ Карано-Твртковић, Стојановић: *Тврѣтковићъ*.

¹⁶ Миклошич: *а*.

¹⁷ Карано-Твртковић, Миклошич, Стојановић: *кравевѣства*.

¹⁸ Миклошич: *всѣхъ*.

¹⁹ Миклошич: *под Високи*; Новаковић: *подъ Високи*.

рашки|8|мь и срьпскимь и босаньскикь²⁰(!) како да би смо имь ми по
 шбичаю речене госпде нимь потвърдили и ѡстановитили(!) крпико
 прьвихь нашихь слободьщине и законе и ѡвите и повелиние и писаниѣ
 госпде |9| срьпске, рашке и босаньске. И **КРАЛЕВЬСТВО**²¹ **МИ**
 слишавьше и разѡмивьше нихь подобне и разѡмне и приличне и праве
 прошне имавше свить цѣль и зговорь са властели и са вевможамн
КРАЛЕВЬСТВО²² **МИ**²³(!) **СТВОРИ** милост|10|ь кралеьства²⁴ ми
 реченомѡ градѡ Дѡбровникѡ властелемь и всои шпѣкинн Дѡбровачкои.
 По²⁵ сихь нашихь листихь и повелахь за нихь срьчаньство потвърдисмо
 имь и ѡстановити смо все и всякое повеле и записаниѣ рече|11|не госпде
 срьбьске, рашке, босаньске: и повелѡ г(оспо)д(и)на краля Твьртка,
 родителя ми, кою е ѡчинилъ и записалъ градѡ Дѡбровникѡ по литихь
 рошва Хр[и]стова ч.т.о.и мисеца априла 1 дань и повелѡ присвитлога
 г(оспо)д(и)на |12| краля Ѣстое кою е ѡчинилъ и записалъ Дѡбровникѡ
 за Приморие писанѡ под лити ч.т.с.ѡ. лито мисеца енвара е1 дань и все
 ине повеле г(оспо)д(и)на ми и родителя краля **ТВЬРТКА** и все ине
 повеле и записаниѣ и слободьш|13|ине и законе приѣне²⁶ и послитне кое
 имь е ѡчинилъ г(оспо)д(и)нъ краля присвитли Твьртко Твьртковиѣ,
 родитель(!) кралеьства ми, а и азъ г(оспо)д(и)нъ краля Твьртко и вса
 ина господа кои сѡ господовали до мене да е довика реченомѡ |14| градѡ
 Дѡбровникѡ и всои шпѣкинн твьрдь и непорочно наами и нашими
 послидними пааче да сѡ ѡ всяко вриме становитни и крпци ѡ всихь
 реченихь повелахь и ѡ законихь и ѡ ѡвитихь и ѡ всякоихь слободьшин|15|ахь
 речене госпде срьбьске²⁷, рашке и **БОСАНЬСКЕ**. И речени властеле и
 поклицарне града Дѡбровника и вда все шпѣкнне примише и завезаше
 се **КРАЛЕВЬСТВѡ** **МИ** давати вдь реченога града Дѡбровника и вд
 о|16|пѣкнне срьбьски²⁸ доходакь дви тисѡѣкн перперь динари дѡбровачьцихь
ВСЯКО годище на Дмитровь дань и такоже²⁹ всяко годище на Власинь
 дань петь сать перперь по законѡ и ѡвитѡ како сѡ да|17|вали реченомѡ

²⁰ Карано-Твртковић, Миклошич, Новаковић и Стојановић: босаньскимь.

²¹ Карано-Твртковић: кралеьства.

²² Миклошич и Новаковић: кралеьства.

²³ Карано-Твртковић, Миклошич, Стојановић: ми.

²⁴ Карано-Твртковић, Миклошич и Новаковић: кралеьство.

²⁵ Новаковић: ва.

²⁶ Карано-Твртковић: прижне.

²⁷ Миклошич и Новаковић: срьпске.

²⁸ Карано-Твртковић: срьпски.

²⁹ Карано-Твртковић: такоже.

г(оспо)д(и)нѸ и родителѸ ми Г(ОСПО)Д(И)НѸ КРАЛѸ ТВРЪТКУ
 инои потомъ бившкои³⁰(!) г(оспо)ди кои сѸ господовали до мене. Я всемѸ
 томѸ свидоци наши добри Бошнане, властеле и вешможане рѸсага: воевода
 |18| велики кралевѸства босаньскога, воевода Сандаль з братишмь, и
 воевода ВѸкмирь з братишмь, и жѸпань Драгиша ДиничиѸ з братишмь,
 и кнезь ПривиѸ з братишмь, и воевода Юри³¹ Воисал|19|лиѸ³²
 з братишмь³³, а приставъ дворьски КРАЛѸВѸСТВЯ МИ кнезь Петарь
 КлешиѸ³⁴ и кнезь Юри³⁵ ДрагичевиѸ³⁶. И на то на все више писано како
 да е тврѸдо и крипко ва вики виѸѸмѸ³⁷ ротиѸ се и закле|20|хъ и азъ речени
 Г(ОСПО)Д(И)НѸ КРАЛѸ ТВРЪТКО и са вешможами кралевѸста³⁸(!) ми
 више писаними³⁹ поставивъ⁴⁰ рѸци на светомъ еванѸелию и на часномъ
 крижи г(оспо)дни. Я⁴¹ писано на Милодражи на лита рожства Хръстова |21|
 ч.Ѹ.к.а лито мисеца авгѸста .її. дань. И за веѸе ви рование кралевѸства ми
 печатию подвисѸѸкомъ повелисмо⁴² запечатити⁴³. Я Ѹписа диѸкъ ВладиѸѸ
 повелиниемъ кралевѸства⁴⁴ ми.

|22| ПРИСВИТЛИ И ВИЗМОЖНИ Г(ОСПО)Д(И)НѸ КРАЛѸ
 ТВРЪТКО⁴⁵ ТВРЪТКОВИѸ⁴⁶ КРАЛѸ БОСНИ И К ТОМѸ

³⁰ Карано-Твртковић: бившкои; Новаковић: бившои.

³¹ Карано-Твртковић: Юрань.

³² Стојановић: ВоисалиѸ.

³³ Карано-Твртковић: братишмь.

³⁴ Стојановић: КлишиѸ.

³⁵ Карано-Твртковић: Юрань.

³⁶ Карано-Твртковић: ДрагичевиѸ.

³⁷ Карано-Твртковић, Стојановић: виѸѸма; Миклошич: виѸѸмь; Новаковић:
 виѸѸмь.

³⁸ Карано-Твртковић, Миклошич, Стојановић: кралевѸства; Новаковић: кралевства.

³⁹ Новаковић испустио више писаними.

⁴⁰ Миклошич, Новаковић и Стојановић: и поставивь.

⁴¹ Стојановић: и.

⁴² Карано-Твртковић и Стојановић: повелихъ.

⁴³ Карано-Твртковић: печатити.

⁴⁴ Карано-Твртковић, Стојановић: кралевѸства.

⁴⁵ Стојановић: ТВРЪТКО.

⁴⁶ Карано-Твртковић, Миклошич: ТВРЪТКОВИѸ; Стојановић: ТВРЪТКОВИѸ.

Превод

+ Господ, држећи у власти сву творевину (свијет) у којој цареви царују и у којој тирани држе земљу⁴⁷, погледа с небеса да види синове човјечије и да чује глас свих који се уздају у њега⁴⁸. Бог је један, Исус Христ, и јуче и данас па тако и вавијек⁴⁹, одабрао је свете родитеље и прародитеље краљевства ми и узвисио их на земљи више од свих царева земаљских а затим и на небесима гдје их је, са свима светима, вијенцима сјајним украсио, како се по свој васељени не би угасило блажено сјећање (успомена) на њих. Од њиховог рода, вољом божијом и пречисте његове мајке и по жељама њиховим, и ја Стефан Твртко Твртковић бих изабран да будем милошћу божијом краљ Босне и осталог, јер као праунук и унук, син и истински изданак (наследник) њиховог светог коријена нисам различит (далек) од њиховог тијела. Божијом заповијешћу и одлуком примих државу краљевства и сједох на пријесто краљевства као цар и управитељ свих добара светих мојих прародитеља и од свих примих част и славу и даре многе. И дођоше тада у Подвисоки, славни двор краљевства ми, људи племенита рода славнога града Дубровника, властела и поклисари, кнез Никулин Гундулић и кнез Михо Соркочевић, са прикладним даровима и са почастима од поменутог града Дубровника, властеле и од Општине. Ти речени поклисари нас питаше за све уговоре и законе и слободе (повластице) реченога града Дубровника које су имали у повељама са поменутих наших родитељима и прародитељима, са рашким, српским и босанским господарима, и веома кротко молише да им ми, по обичају поменуте господе, чврсто потврдимо и утврдимо слободе и законе и уговоре и повеље и записе наших предака – српске, рашке и босанске господе. И краљевство ми, чувши и разумјевши њихове законите и разумне и пристојне и правичне молбе и пошто је одржало пуни савјет и разговор са властелом и велможама краљевства ми, учиних милост краљевства ми реченом граду Дубровнику, властели и читавој Општини дубровачкој. Због њиховог пријатељства, овим нашим листовима и повељама потврдисмо им и утврдисмо све и сваке повеље и записе поменуте господе српске, рашке, босанске: повељу господина краља Твртка, родитеља ми, коју је учинио и записао граду Дубровнику од године Христова рођења 1378. десетог дана мјесеца априла, и повељу пресвијетлог господина краља Остоје, коју је учинио

⁴⁷ Уп. *Приче Соломунове*, гл. 8, стих 15–16.

⁴⁸ Уп. *Псалми Давидови*, гл. 53, стих 2.

⁴⁹ Уп. *Јеврејима посланица Светог апостола Павла*, гл. 13, стих 8.

и записао граду Дубровнику за Приморје, писану љета 1399. године петнаестог дана мјесеца јануара, и све остале повеље господина ми и родитеља краља Твртка и све остале повеље и записе и слободе и законе пређашње и посљедње које им је учинио господин пресвијетли краљ Твртко Твртковић, родитељ краљевства ми (!), а и ја господин краљ Твртко и сва остала господа која су прије мене владала, нека је [све то] довијека поменутом граду Дубровнику и свој Општини а чврсто и неоспориво за нас и наше потомке и да [Дубровчани] у свака доба буду неоштећени и сигурни у свим поменутих повељама и у законима и у уговорима и у свим слободама речене српске, рашке и босанске госпде. А поменута властела и посланици града Дубровника и од све Општине су пристали и обавезали се да ће од реченог града Дубровника и од Општине сваке године на Митровдан давати краљевству ми српски доходак од двије хиљаде перпера дубровачких динара и такође, сваке године на дан Светог Влаха, пет стотина перпера по закону и споразуму како су давали поменутом господину и родитељу ми господину краљу Твртку и послје њега осталој бившој господи која је владала прије мене. А свему томе свједоци су наши добри Бошњани, властела и велможе Русага: велики војвода краљевства босанског, војвода Сандаљ с братијом, и војвода Вукмир с братијом, и жупан Драгиша Дињичић с братијом, и кнез Прибић с братијом, и војвода Јурај Воисалић с братијом, а пристав дворски краљевства ми кнез Петар Клешић и кнез Јурај Драгићевић. И на све то напријед записано, како би било чврсто и постојано у вијеке вијекова, зарекох се и заклек и ја речени господин краљ Твртко, са напријед наведеним велможама краљевства ми, положивши руку на Свето јеванђеље и часни крст господњи. А писано на Милодражи године од Христово рођења 1421. љето, осамнаестог дана мјесеца августа. И због веће вјеродостојности краљевства ми наредисмо запечатити висећим печатом. А записа дијак Владић по наредби краљевства ми.

ПРЕСВИЈЕТЛИ И СИЛНИ ГОСПОДИН КРАЉ ТВРТКО
ТВРТКОВИЋ КРАЉ БОСНЕ И ОСТАЛОГ

Дипломатичке особености

Са дипломатичког становишта, најзанимљивији дијелови повеље су њена аренга, а дјелимично и сам формулар. Формулар садржи доста дипломатичких елемената и то: симболичку инвокацију, аренгу, инти-тулацију, наразију, петицију, инскрипцију, диспозицију, помен свједока,

заклетву, датум, короборацију и потпис. Као што је познато, у босанској канцеларији овакви и слични формулари са аренгом почели су да се употребљавају од времена крунисања Твртка I, а уведени су под великим утицајем српске дипломатичке традиције.⁵⁰

Не може поуздано да се утврди по којем је обрасцу дијак Владић саставио ову повељу, односно да ли је он за узор имао неки постојећи формулар у коме су били садржани сви формални дијелови протокола и есхатокола или су му за ту сврху послужиле неке старије повеље његових претходника. Постоји могућност и да је дијак Владић повељу саставио по концепту који му је унапријед био послат из Дубровника или је, можда, текст повеље настао као резултат примјене све три напријед поменуте комбинације. Тип аренге који је наведен у овој повељи занимљив је по томе што је риједак. У босанским повељама забиљежен је још само у повељи краља Стефана Томаша којом је 1444, попут Твртка II, потврдио раније уговоре са Дубровчанима. Писар Томашеве повеље је вјероватно преузео овај тип аренге управо из повеље коју је Дубровчанима издао Твртко II. Међутим, судећи по сачуваној дипломатичкој грађи, идентичан текст аренге употријебљен је још само у стонској повељи краља Душана од 22. јануара 1333. године и нити у једној другој српској повељи, па се намеће питање одакле га је писар Твртка II преузео. С обзиром на то да се у диспозитивном дијелу текста налазе потврђене конкретне повеље за које су Дубровчани били највише заинтересовани, основано је претпоставити да су дубровачки посланици током вишемјесечних преговора босанској страни дали на увид преписе ранијих повеља које су садржавале све оне повластице и споразуме за које су жељели да их нови босански краљ додатно потврди.⁵¹ Будући да се и у самом тексту повеље помиње како су дубровачки изасланици тражили да нови краљ потврди све *уговоре и повеље*

⁵⁰ Детаљније о томе у С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици; Инвокација*, Глас СКА XC, други разред 53 (1912) 89; *V Аренга*, Глас СКА XCIV, други разред 55 (1914) 200–205; *XIII Потпис*, 26; *XIV Дијак, Граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет*, Глас СКА CVI, други разред 61 (1923) 68–69; *XX Састављање повеља*, Глас СКА CLVII, други разред 80 (1933) 171–173, 176–178. С. Ћирковић, *Историја Босне*, 139; исти, *Сугуби венац, прилог историји краљевства у Босни*, Зборник Филозофског факултета у Београду VIII–1 (1964) 355 (= исти, *Работници, војници, духовници; Друштва средњовековног Балкана*, Београд 1997, 290); Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 372 и 514 (одбрањена докторска дисертација у рукопису); Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo, historija srednjovjekovne bosanske države*, Сарајево 2017, 278.

⁵¹ Уп. Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 48, 504–505; II, 115; Ж. Вујошевић, *Стари завет у аренгама средњовековних српских и бугарских повеља*, Београд 2007,

и записе наших предака – српске, рашке и босанске госпoде, онда не звучи немогуће претпоставка да је међу тим преписима био и текст Душанове стонске повеље из 1333, из које је дијак Владић преузео комплетну аренгу. Ово постаје још извјесније када знамо да само осам сачуваних босанских повеља издатих прије 18. августа 1421. садрже аренгу, па су мале шансе да је Твртков писар у дворској канцеларији имао одговарајући предложак. Занимљиво је и то да се у сва три документа, који садрже идентичан текст аренге, ради о првим повељама које су издали краљеви Душан, Твртко II и Стефан Томаш на почетку своје владавине. Сам избор мотива у тексту аренге у потпуности одговара околностима издавања повеље и тренутним политичким потребама. Борба за власт са Стефаном Остојићем у несигурним временима и то у земљи коју су раздирали сукоби крупних властелина и све већи уплив Турака резултирала је потребом Твртка II да се у овој аренги и документу међудржавног карактера домаћој и иностраној јавности представи као легитимни насљедник босанског пријестола. Истицањем мотива изданка (насљеника) светог коријена, тј. родбинске повезаности са светородном династијом Немањића, Твртко II је желио да чињеницу о насилном заузимању пријестола, у аренги еуфемистички приказану као израз божје воље и заповијести, дјелимично ублажи и потисне у други план.⁵²

Изгледа да је дијак Владић и сав остали текст повеље преузео из неког ранијег предлошка. Наиме, читав текст повеље који слиједи након аренге, готово да је идентичан са оним из повеље краља Дабише од 17. јула 1392, којом је потврдио Дубровчанима повеље о трговини својих претходника.⁵³ Сасвим је сигурно да је дијак Владић саставио повељу Твртка II на основу концепта или преписа Дабишине повеље, а готово да је изгледно да су на таквој форми документа инсистирали сами Дубровчани, чији су изасланици напријед поменуле концепте или преписе донијели ради

182, 222, 230 (одбрањен магистарски рад у рукопису); Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 382–383.

⁵² Уп. С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића*, Београд 1997, 111–117, 159; Ж. Вујошевић, *Стари завет у аренгама повеља Стефана Душана*, Стари српски архив 2 (2003) 230–231, 235, 237–238; исти, *Стари завет у аренгама*, 158–161, 177–182; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 529–530; исти, *Помени предака и сродника у средњовековним босанским повељама*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности VIII, Деспотовац 2017, 105–107.

⁵³ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 172–175. Уп. и Ђ. Šurmin, *Hrvatski spomenici I*, Zagreb 1898, 430–431.

преговора на босански двор.⁵⁴ Ову тврдњу додатно оснажује чињеница да се и у скоро свим осталим повељама наредних босанских владара, помоћу којих су Дубровчанима гарантовани претходни споразуми и привилегије, налази готово идентичан текст.⁵⁵ Вриједи напоменути да половина напријед поменутих повеља о потврди дубровачких привилегија (Дабишина, обе Остојине и прва Твртка II из 1405. године) садрже у есхатоколу духовну санкцију, док је од времена Стефана Остојића, у том типу повеља, не налазимо.

Поред црног мастила, којим је написан највећи дио текста повеље, Дијак Владић је употребио и црвено мастило, подражавајући византијску и српску канцеларијску праксу која је налагала да се поједине ријечи у хрисовуљама (попут „слово“ и „царство ми“) испишу на такав начин. Црвеном бојом исписани су први ред повеље и потпис, а од осталих ријечи најчешће Твртково име са или без титуле („господин краљ“) и израз „краљевство ми“. Тим мастилом, вјероватно из декоративних разлога, исписано је још пет ријечи које нису од већег значаја (у 3, 4, 9, 15. и 16. реду текста оригинала), као и почетно мајускулно слово „М“ у трећем реду оригиналног дијела повеље.⁵⁶ Потпис је изведен једноставно, без навођења девоције. Слова припадају уставном типу српске ћирилице, с тим да су примјетне и минускулне верзије појединих слова (попут нпр. слова ρ).

⁵⁴ Таква пракса није била ријетка. Уп. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици; XX Састављање повеља*, Глас СКА CLVII, други разред 80 (1933) 203–210, 212–216; *XXI Писање повеља*, исто, 244; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 161–169; М. Драгач, *Milodraž*, 127.

⁵⁵ Повеље краља Стефана Остоје (5. фебруар 1399. и 4. децембар 1409), Стефана Остојића (5. март 1419), Стефана Томаша (3. септембар 1444) и највећи дио текста повеље Стефана Томашевића (23. новембар 1461). Од ових повеља својим садржајем једино одудара повеља краља Твртка II из првог периода његове владавине (20. јун 1405). Уп. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 172–175, 424–426, 437–439, 490–495, 504–509, 554–557; I–2, 115–117 и 162–165.

⁵⁶ О заступљености црвених слова у босанским повељама в. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 212–215. В. и Н. Порчић, „*Царске шаре црвене*“: *О заступљености и обрасцима употребе црвеног мастила у документима Немањића*, ЗРВИ LIII (2016) 255–273.

Просопографски подаци

У претходним бројевима *Старог српског архива* већ су објашњене личности **војвода Вукмир** (ССА 6, 205–207) и **жупан Драгиша Дињићић** (ССА 6, 204–205).

Никулин Гундулић, 6 (ред у изворнику) – у питању је Николино Маринов Гундулић (Niculino Marini de Gondola, око 1378–1422), дубровачки властелин. У више наврата био је дубровачки посланик на дворовима босанског краља и властеле. Први је изабрани кнез Конавала 1420, а у два наврата, током октобра 1418. и 1421, вршио је дужност дубровачког ректора. Његов потомак је, између осталих, и пјесник Иван (Џиво) Гундулић.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 276; N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 2*, Zagreb–Dubrovnik 2012, 305; isti, *Vlastela 6*, 335.

Михо Соркочевић, 6 – вјероватно се ради о Миши Андрије Соркочевећу (око 1375–1421), дубровачком властелину. Вршио је дужност дубровачког ректора у октобру 1420. године. Умро је у Ливну.

Литература: N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 3*, Zagreb–Dubrovnik 2012, 262; isti, *Vlastela 6*, 347.

Прибић, **кнез**, 18 – највјероватније је ријеч о кнезу Прибићу Милошевићу, унуку Дивоша Тихорадића. Постоји мишљење да се у прво вријеме турске владавине по имену овог кнеза звала једна нахија која се налазила на десној обали средњег тока ријеке Криваје под Коњух планином. Под тим именом (Прибић или Каменица) јавља се у турским пописима од 1469. године.

Литература: P. Anđelić, *Originalni dijelovi dviju bosanskih povelja u falzifikatima Ivana Tomke Marnavića*, GZM XXVI (1971) 354, 356; isti, *Srednjovjekovna župa Kamenica ili Krivaja*, GZM XXXII (1977) 331–343; isti, *Postojbina i rod Divoša Tihoradića*, Slovo 25–26 (Zagreb 1976) 235–236; H. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo 1982, 125–126.

Јурај Воисалић, **војвода**, 18–19 – син војводе Воислава, брата херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића (око 1399 – након септембра 1438). Носио је титулу кнеза, а први пут се као војвода помиње у овој Твртковој повељи. Налазио се уз краља Стефана Остојића, али га је након првих назнака насилне смјене на босанском пријестолу брзо напустио и приклонио се Твртку II. Успјешно је 1434. ратовао против Сандаља Хранића, заузевши његове посједе у западном Хуму и ослободивши

властелу Јурјевиће (из рода Радивојевића) од вазалских стега Косача. Те је године најкасније понио титулу војводе Доњих Краја, а Млечани су га примили за свог властелина и додијелили му грађанство.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 504, 508, 556.

Литература: М. Brković, *Značaj i važnost dviju bosansko-humskih isprava za povijest makarskog primorja u XV. stoljeću*, *Croatica christiana periodica* 39 (Zagreb 1997) 1–18; Ј. Мргич-Радојчић, *Доњи Краји*, 115–118; *HBL* 5, 735 (Р. Џошковић).

Петар Клешић, кнез, 19 – припадник властеоске породице Клешић, за коју постоје индиције да је била у сродству са Котроманићима. Њен први познати члан био је војвода Павле, а за Петра се претпоставља да је могао да буде његов старији син. Помиње се као свједок у неколико повеља које су издане за вријеме Стефана Остојића и Твртка II. Овај род се везује за простор Дувна и Гламоча.

Литература: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, Београд 2004, 60 (одбрањена докторска дисертација у рукопису); *HBL* 5, 377 (Р. Џошковић); Т. Рибар, *Западне стране у средњовјековној босанској држави*, Београд 2009, 101–131.

Јурај Драгићевић, кнез, 19 – вјероватно се ради о сину Драгића Хрватинића, припадника властеоске породице из средње Босне. У повељама се као свједок јавља од 1400. до 1444. године.

Литература: П. Анђелић, *Varones Regni u државно вијеће средњовјековне Босне*, Прилози ИИ у Сарајеву 11–12 (1975–1976) 38–39; С. Рудић, *Босанска властела*, 101.

Владић, дијак, 21 – писар за вријеме краљева Стефана Остојића и Твртка II. Остале су сачуване само двије његове повеље. Поред повеље краља Твртка II од 18. августа 1421, саставио је и једну повељу његовог претходника, краља Стефана Остојића од 5. марта 1419. године.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 508 и 557; Т. Anđelić, *Dijaci u srednjovjekovnoj Bosni i Humi*, *Tribunia VII* (Trebinje 1983) 88; П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1990³, 132, 142, 155, 174.

Важнији термини

У претходним бројевима *Грађе о прошлости Босне* већ је објашњен термин **братија** (ГПБ 1, 18; ГПБ 2, 41).

Топографски подаци

Милодраж, 20 (ред у изворнику) – мјесто и предио на коме је босански краљ повремено примао страна посланства и приређивао различите свечаности. Налазио се у Жупи Лепеници, у средишту области босанског краља (*contrata del re*) и у географској близини утврђених градова који су служили као мјесто боравка босанских краљева (Крешево, Козоград, Високи, Сутјеска и Бобовац). Данас постоји село Побрђе Милодраж, које се налази десетак километара сјеверозападно од Кисељака. У изворима се први пут помиње у овој повељи. По свему судећи, управо на овом мјесту током августа 1421. одржан је станак најутицајније босанске властеле и чин крунисања краља Твртка II. У лето 1428. Твртко је на овом мјесту дочекивао своју будућу супругу Доротеју Горјанску, а краљ Стефан Томаш се на истом мјесту 1446. вјенчао са Катарином, ћерком Стефана Вукчића Косаче. Систематска археолошка истраживања нису вршена, већ само она летимичне природе, помоћу којих нису идентификовани археолошки трагови средњовјековне архитектуре, што је једне историчаре навело на закључак да је ово мјесто, због конфигурације терена и близине напријед поменутих утврђених градова, било погодно „за привремено насеље шатора“ и одржавање већих свечаности, а друге, на мишљење да се у Милодражу налазио љетњи двор босанских краљева који се могао састојати од објеката саграђених од дрвета.

Литература: М. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo 1957, 75; Р. Anđelić, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska*, Sarajevo 1973, 237–238; С. Ђирковић, *Двор и култура у босанској држави*, у: Работници, војници, духовници, Београд 1997, 438–439; М. Drmač, *Milodraž*, 107–132; isti, *Župa Lepenica*, *Historijska traganja* 14 (Sarajevo 2014) 26–28, 69–77; isti, *Kraljevske svadbene svečanosti u srednjovjekovnoj Bosni*, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu* XVII/3 (2014) 190–195.

Pavle Dragičević

Université de Banja Luka

Faculté de Philosophie

Programme d'étude de l'histoire

**LA CHARTE DE TVRTKO II TVRTKOVIĆ À RAGUSE
PAR LAQUELLE IL CONFIRME LES CHARTES DE SES
PRÉDÉCESSEURS**

À Milodraž, le 21 août 1421.

Résumé

L'article analyse la Charte du roi bosnien Tvrtko II Tvrtković qui confirme et garantit aux Ragusains les privilèges commerciaux et les accords conclus avec les rois bosniens précédents. La charte est délivrée directement après le couronnement de Tvrtko en août 1421, mais les négociations diplomatiques entre les Ragusains et le roi bosnien ont duré toute au long de cette année. L'article contient le texte en ancien serbe et sa traduction en serbe moderne, puis les chapitres dans lesquels sont analysées les circonstances historiques lors de sa création, sa description physique et ses caractéristiques diplomatiques, et à la fin les chapitres qui donnent des explications concises sur les personnages et les toponymes mentionnés dans le document. L'analyse diplomatique de la charte montre que le clerc de Tvrtko a copié la plupart de son texte des anciennes chartes des rois serbes et bosniens qui avaient signé les accords similaires avec Raguse.

Mots-clés: Bosnie, Raguse, XV siècle, Tvrtko II Tvrtkovic, charte.